

EERSTE WAARNEMING VAN DE GROTE GERANDE OEVERSPIN *DOLOMEDES PLANTARIUS* (CLERCK, 1757) IN DE PROVINCIE GELDERLAND (ARANEAE, PISAURIDAE)

Jan G.M. Cuppen

Buurtmeesterweg 16, 6711 HM Ede (jancuppen@hccnet.nl)

&

Peter J. van Helsdingen

European Invertebrate Survey – Nederland, Postbus 9517, 2300 RA Leiden (Peter.vanhelsdingen@ncbnaturalis.nl)

ABSTRACT

First record of *Dolomedes plantarius* (Clerck, 1757) in the province of Gelderland (Araneae, Pisauridae).

A new record of *Dolomedes plantarius* (Clerck, 1757), established in the province of Gelderland, is the first one from that province. A single female specimen was found on the vegetation in an ditch in a polder close to the coast of the former Zuiderzee. The known distribution in the Netherlands of this fenland species is shown on a map. The distance to the nearest known locality is 25 km.

Key words: distribution, *Dolomedes plantarius*

INLEIDING

De Grote gerande oeverspin *Dolomedes plantarius* (Clerck, 1757) is een opvallende verschijning in de Nederlandse spinnenfauna door haar grootte. De meestal zwarte of donkerbruine spinnen vallen op door geel- of krijtwitte lengtebanden langs de zijkanten van het kopborststuk en het abdomen, die echter bij sommige populaties nauwelijks of niet ontwikkeld zijn. Typisch getekende dieren zijn alleen te verwisselen met de Kleine gerande oeverspin *Dolomedes fimbriatus* (Clerck, 1757), die echter nauwelijks kleiner is. Volwassen dieren zijn op basis van de geslachtsorganen (bij de mannetjes de palp, bij de vrouwtjes de epigyne) vrij eenvoudig te onderscheiden, bij enige ervaring zelfs in het veld met behulp van een loep; onvolwassen spinnen zijn daarentegen niet te onderscheiden.

Beide *Dolomedes*-soorten bewonen in Nederland verschillende biotopen. *Dolomedes plantarius* is vooral bekend uit de laagveenmoerassen van Nederland, met name in Noordwest-Overijssel en het Utrechts-Hollands plassengebied, terwijl *D. fimbriatus* een bewoner is van vennen, venen en natte bossen en ruigten van de hogere zandgronden in het oosten en zuiden (Van Helsdingen 2008).

Een waarneming van een *Dolomedes*-soort in een kwelsloot in het oude polderland langs de voormalige Zuiderzeekust van de provincie Gelderland deed de eerste auteur besluiten het betreffende exemplaar te verzamelen, aangezien op basis van de biotoop niet duidelijk was of dit nu een *D. fimbriatus* dan wel een *D. plantarius* was. Deze beslissing wordt verder toegelicht.

VINDPLAATS

De vindplaats is gelegen in de gemeente Oldebroek nabij Wezep in de Polder Oldebroek (AC 193.7 - 498.9). In dit weidegebied werd op de kruising van de Oosterbroekweg en de Polweg in een kwelsloot aan de zuidoostzijde van de Oosterbroekweg de spin aangetroffen. De betreffende sloot had een breedte van 2,1 meter en een diepte van 50 cm. Het water was helder en stilstaand, basisch (pH 8,2), zoet (Cl⁻-gehalte 52 mg/l) en hard (23 °D). De bodem van de sloot bestond uit een zeer dun sliblaagje op geel zand. De emergente vegetatie in de sloot was spaarzaam ontwikkeld met o.a. de kwelindicator holpijp (*Equisetum fluviatile*) en verder als opvallende soorten pijptorkruid (*Oenanthe fistulosa*), pijlkruid (*Sagittaria sagittifolia*) en een enkel exemplaar van de grote boterbloem (*Ranunculus lingua*). De drijvende en submerse vegetatie kenden een gering bedekkingspercentage (6%) met o.a. kikkerbeet (*Hydrocharis morsus-ranae*), drijvend fonteinkruid (*Potamogeton natans*) en smalbladige waterpest (*Elodea nuttallii*). De draadalgenvetatie was daarentegen goed ontwikkeld met een bedekkingspercentage van 40%. De sloot werd bemonsterd op 15 juli 2009.

Op basis van deze kenmerken was de sloot zeker niet kenmerkend voor de typische habitat van *Dolomedes fimbriatus*, die vrijwel uitsluitend in zure en kalkarme milieutypen voorkomt met minder chloride in het water. Ook de vegetatie is sterk afwijkend van de normale habitat van deze spin met meestal veel pijpenstrootje (*Molinia caerulea*) en/of pitrus (*Juncus effusus*) als emergente planten en meestal een heel goed ontwikkelde mosvegetatie van veenmos (*Sphagnum* sp.) en/of sikkemos (*Drepanocladus* sp.). *Dolomedes fimbriatus* komt wel vaker voor op zandbodems, echter ook vaak op hoogveenbodems. Al met al leek de plek minder geschikt voor *D. fimbriatus*, alhoewel vindplaatsen op de Veluwe zich op enkele kilometers afstand bevinden.

De sloot was echter ook niet echt karakteristiek voor de typische habitat van *Dolomedes plantarius*. Een vrij spaarzame vegetatie op een zandbodem lijkt niet echt op een laagveensloot met een soortenrijke begroeiing waarbij de waterlaag bijna geheel is gevuld met submerse vegetatie. Ook de afstand tot de bekende

dichtsbijzijnde vindplaatsen van *D. plantarius* is aanzienlijk: zo'n vijftig kilometer in westelijke richting (Utrechts-Hollands plassenengebied), zo'n vijentwintig kilometer in noordelijke richting (Kraggenburg in de Noordoostpolder, Noordwest-Overijssel).

Vanwege deze strijdigheid in kenmerken van de habitat en dichtsbijzijnde afstanden tot bekende vindplaatsen van beide spinnensoorten werd besloten de spin mee te nemen en thuis op naam te brengen.

DETERMINATIE

Het betreffende dier bleek een volwassen vrouwtje te zijn. Een determinatie door de eerste auteur met behulp van de tabellen in Roberts (1995) en Heimer & Nentwig (1991) wees op basis van de vrijwel onbehaarde epigyne op *Dolomedes plantarius*. In beide boekwerken en verder in Renner (1978) zijn afbeeldingen van de epigyne te vinden. Gezien de beperkte ervaring met spinnendeterminaties werd het vrouwtje opgestuurd naar de tweede auteur, die de determinatie bevestigde. Het exemplaar is opgenomen in de collectie van het Nationaal Natuurhistorisch Museum te Leiden.

Figuur 1. Verspreidingskaart van de Grote gerande oeverspin *Dolomedes plantarius*.

VERSPREIDING

Dolomedes plantarius kent zijn hoofdverspreidingsgebied in Nederland in de laagveengebieden (Van Helsdingen, 2008), meer in het bijzonder het Utrechts-Hollandse Vechtplassenengebied, de omgeving van de Nieuwkoopse Plassen in Zuid-Holland, Noordwest-Overijssel (De Weerribben, Wieden) en Zuidoost-Friesland (Rottige Meente) (fig. 1). Daarnaast zijn enkele vondsten bekend uit het rivierengebied in Noord-Brabant en het noorden van Friesland (Eernewoude). Recent zijn de eerste waarnemingen uit Flevoland, waar in de Noordoostpolder bij Kraggenburg een populatie werd aangetroffen in het Waterloopbos (Van Helsdingen 2007) en meer recent in het Harderbos (Van Helsdingen et al. 2009). Een lijst met geverifieerde waarnemingen is opgenomen in de catalogus van de Nederlandse spinnen (Van Helsdingen 2009). De vindplaats in de Polder Oldebroek bij Wezep (fig. 1) is de eerste waarneming uit de provincie Gelderland.

DISCUSSIE

Vindplaatsen van *Dolomedes plantarius* buiten de beide hoofdverspreidingsgebieden zijn uitermate schaars. De Gelderse vindplaats vormt in feite de ontbrekende schakel tussen beide hoofdgebieden. De favoriete habitat, een kwelsloot of -plas met een goede waterkwaliteit, komt in de tussengelegen gebieden meer voor, met name in de omgeving van Nijkerk (polder Arkenheem) en vanaf Elburg richting Kampen en Kampereiland. Hier zijn zowel zand- als plaatselijk laagveenbodems aanwezig. Tussen Ermelo en Elburg zijn sloten vrij schaars en wordt het meeste water afgevoerd via kleine, langzaam stromende beekjes met goede waterkwaliteit. Wellicht kan bij verder onderzoek in de toekomst *Dolomedes plantarius* op meer lokaties in deze regio worden aangetroffen. De vondst uit Wezep bewijst dat het in elk geval mogelijk is!

LITERATUUR

Heimer, S. & W. Nentwig, 1991. Spinnen Mitteleuropas: 1-543. – Verlag Paul Parey, Berlin und Hamburg.
Helsdingen, P.J. van 2007. De Grote gerande oeverspin *Dolomedes plantarius*. – www.naturalis.nl/Dolomedes.

- Helsdingen, P.J. van, 2008. Spinnen. Grote gerande oeverspin *Dolomedes plantarius* (Clerck, 1757). – In: De soorten van het leefgebiedenbeleid (V. Kalkman, ed): 148-151.
- Helsdingen, P.J. van 2009. Spinnencatalogus. [Versie 2009.2] – <http://www.naturalis.nl/spinnen>
- Helsdingen, P.J. van, J. Miller & S. IJland 2009. Snelle inventarisatie van het Kuinderbos in Flevoland (Araneae). – Nieuwsbrief SPINED 27: 16-17.
- Renner, F., 1987. Revision der europäischen *Dolomedes*-Arten (Araneida: Pisauridae). – Stuttgarter Beiträge zur Naturkunde (A): 406: 1-15.
- Roberts, M.J., 1995. Spinnengids (vertaling en bewerking door A. Noordam, 1998): 1-397. – Tirion, Baarn.

HET SPOTTEN VAN DE GEWONE MIJNSPIN (*ATYPUS AFFINIS*) (ARANEAE, ATYPIDAE)

Piet Tutelaers

Lambertushof 52, 5667 SG Geldrop (Piet@tuite.nl)

ABSTRACT

How to locate a colony of *Atypus affinis* (Araneae, Atypidae).

In springtime the young of *Atypus affinis* leave the burrow along an “escape thread” which becomes thicker with every spiderling that follows this route. The observation is described.

Key words: *Atypus affinis*, ballooning

De Gewone Mijnspin (*Atypus affinis*) is minder zeldzaam dan vaak wordt gedacht, maar door zijn verborgen levenswijze en zijn goed gecamoufleerde vangbuizen is de soort niet eenvoudig te vinden. In het najaar en in het vroege voorjaar kan een opletende fietser of wandelaar wel eens een verdwaald mannetje ontmoeten (fig. 1). In de periode tussen mei en juni worden sommige woonbuizen verbreed omdat ze te krap zijn geworden. Als je in deze periode hoopjes zand vindt zonder een bijbehorend gaatje, zoals die van bijen, dan heb je een goede kans een bewoond hol van de Mijnspin op het spoor te zijn. Inspectie van het aangrenzend deel op vangbuizen kan dan een aanvullend bewijs opleveren.

De voortplantingstijd van de mijnspin is in het najaar en in deze periode worden ook de eitjes gelegd. In het voorjaar verlaten de jonge spinnetjes het ouderlijke nest. Hierbij leggen de jonge dieren een uitlooprouten aan die door meerdere spinnetjes gebruikt wordt en elk spinnetje voegt aan deze route nieuw spinsel toe zodat het traject goed zichtbaar is in het veld (fig. 2). In 2009 heb ik zo samen met mijn vrouw Liebeth diverse uitlooprouten van de Mijnspin ontdekt: op 5 april in de Groote Heide (AC 164.3, 369.3) en (AC 164.2, 368.3) en op 6 april in de Lieropse Heide aan de rand van een Zeedennenbos (AC 172.5, 380.5). Dit voorjaar waren we gezegend met twee prachtige lentedagen op 23 en 24 maart waarop we weer een aantal nieuwe locaties van de Mijnspin hebben kunnen ontdekken: Heezerven (AC 165.3, 374.7) en vier locaties in het Leenderbos (AC 163.8, 372.3), (AC 163.7, 370.7), (AC 164.6, 368.5) en (AC 164.9, 368.2). Op één van deze locaties hadden de jonge mijnspinnetjes twee parallelle uitlooprouten aangemaakt langs de stam van een berk tot in de kruin.

Na de twee zonnige lentedagen kregen we een aantal dagen met wind en regen waardoor de uitlooprouten op zaterdag 27 maart niet meer te zien waren. Wil je mijnspinnen spotten dan is het dus zaak een lentedag te kiezen waarop het droog en warm is op de beschutte plaatsen waar de mijnspin verwacht kan worden.

Figuur 1. Een mannetje van *Atypus affinis* lopend op het fietspad in de Planken Wambuis bij Nieuw Reemst (AC 181.2, 451.5) en gefotografeerd op zondag 1 november 2009. Figuur 2. Langs fietspad bij Heezerven in de gemeente Leende (inzet linksonder) is een uitlooprouten te zien van de Mijnspin met jonge spinnetjes (23 maart 2010).

